

Застосування діалогу як принципу отримання знання у Західній та Східній культурах

Мокан Наталія Ігорівна

*Аспірантка кафедри філософії Київського національного університету
будівництва та архітектури, м.Київ, Україна*

Чорноморденко Іван Васильович

*Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії
Київського національного університету будівництва та архітектури, м.Київ,
Україна*

***Анотація.** У запропонованому науковому повідомленні розглядаються особливості інтерпретації діалогу в контексті набуття знання в культурах Заходу та Сходу. Зосереджується увага на таких принципах отримання знання як діалогізм в практиці наставництва та науковій дискусії; монологізм і самозаглиблення (в медитативних практиках); зосередженість на точності формулювань мови суб'єкта пізнання. У межах аналітики процесу набуття знання у Західній та Східній культурах, досліджуються аксіологічний вимір цього процесу, особливості теорії істинності та теорії реальності, що є основоположними в контексті набуття знань; принципи емпіризму, раціоналізму та містицизму, які детермінують певний спосіб пізнання.*

***Ключові слова:** культури Заходу і Сходу, діалог, пізнання, емпіризм, раціоналізм, суб'єкт пізнання, діалогізм, монологізм.*

***Annotation.** The article examines the peculiarities of dialogue interpretation in the context of acquiring knowledge in Western and Eastern cultures. Attention is focused on such principles of knowledge acquisition as dialogism in the practice of mentoring and scientific discussion; monologism and self-absorption (in meditative practices); concentration on the accuracy of language formulations of the subject of knowledge. Within the analysis of the process of acquiring knowledge in Western and Eastern cultures, the axiological dimension of this process, the peculiarities of the theory of truth and the theory of reality, which are fundamental in the context of acquiring knowledge, are investigated; the principles of empiricism, rationalism and mysticism, which determine a certain way of knowing.*

***Key words:** Western and Eastern cultures, dialogue, cognition, empiricism, rationalism, subject of cognition, dialogism, monologism.*

Шляхи поступу знання у Західній та Східній культурах, безперечно, мали свої відмінні риси. Останні, передусім, проявлялися у ціннісному підході та способах отримання знань, також вони обумовлювалися рівнем соціального життя, яке впливало на етапи розвитку науки. Засвоєння результатів пізнання в Західній культурі характеризується усвідомленням їхньої істинності, що мусить відповідати об'єктивній дійсності, яка відображається у свідомості людини, її поняттях, судженнях, умовиводах. Тобто, це щось середнє між суб'єктивною і об'єктивною реальністю.

Для Східної культури розпізнавання результатів пізнання та перевірку їх на істинність властиво здійснювати через суб'єктивні чинники, що, однак, мають колективістське значення (думка більшості відображає «волю неба»). Моїсти вважали досвід предків та думку більшості одними із складових перевірки суджень на істинність. Гносеологічний плюралізм прийшов до Китаю тільки у XX сторіччі з «Теорією пізнання» Ч. Дунсуня. Однак, це, на глибоке переконання Дж. Нідема, не позначилось негативно на розвитку та кількості наукових відкриттів, які робили китайську науку самостійною і оригінальною філософською системою, незважаючи на те, що вона не пододала бар'єр, який під час наукової революції XVI – XVII ст. перейшла європейська традиція.

Окрім того, цінність знання в Західній культурі полягала переважно у виявленні підходу до осмислення реальності, тоді як в Східній культурі знання були потрібні для розуміння природи речей. Очікувалось, що фахівець у галузі філософії повинен володіти психологічними практиками, у галузі релігії – навиками медитативних практик. Таке ставлення до знань характерне і для сучасності.

Протягом майже усієї своєї історії західна філософія розглядала саме широке коло практичних питань, і лише тоді, коли нові напрямки в науці взяли на себе її функції, західні мислителі стали обмежувати сферу пошуків створенням значеннєвих формулювань. Набули ваги питання точності формулювань понять, мови та того, хто пізнає. Східна філософія пішла іншим шляхом, не обмежуючись пошуком раціональних доказів і не зосереджуючись суто на вирішенні життєво важливих, фундаментальних питань. Індуїзм, буддизм, джайнізм, конфуціанство і даосизм по праву можуть вважатися як релігійними течіями, так і суспільними дисциплінами. Що ж стосується дзен-буддизму і тантризму, то ці течії, переважно, націлені на дослідження медитативних технік.

Відповідно, різні цінності знання впливали і на способи його отримання. Некласична західна епістемологія звертається до гуманітарного знання, у зв'язку з чим виникла необхідність у раціональних формах урахувати цілісну людину, що пізнає. Важливим стає її буття у спілкуванні й комунікації, усвідомлення способів введення в епістемологію гуманітарних наук просторових і темпоральних, історичних і соціокультурних вимірів. Конструктом неklasичної епістемології виступає діалогічність.

Своєю чергою східна епістемологія залишається орієнтованою на дослідження природи та стану речей з прагматичною метою, реалізуючи це через поєднання емпіризму та раціоналізму, включаючи колективний досвід, але, не беручи до уваги фактора індивідуальності в процесі отримання знань. Віддаючи належне стародавності і безперечній оригінальності китайської культури, особливо її архітектурі, літературі, мистецтву каліграфії, організованості, працездатності і професіоналізму китайців, неможливо оминати увагою такі негативні сторони культури цього суспільства, як східний деспотизм, культ особистості та придушення індивідуальності. Можна припустити, що своєрідною «компенсацією» стану «відкидання» ролі особистості у соціальних питаннях, часто стає самозаглиблення, як метод отримання знання.

У неklasичній західній епістемології умовою можливості пізнання стає цілісна людина, нова антропологічна традиція потребує переосмислення епістемологічних категорій (знання, суб'єкта, істини, теорії тощо) та опрацювання нової мови філософського дискурсу. Показово, що акцент робиться не на логічній системі знання, натомість дослідника, передусім, цікавить або можливість переходу в майбутню теорію, або можливість співіснування та взаємовідношення теорії з іншими, тобто в діалозі. Тому діалогічний вимір науки актуалізується в періоди зміни її методологічних і парадигмальних настанов. «Діалогічною наука представлена у періоди фундаментальних наукових революцій, коли переглядаються засади науки і визначається тип наукового мислення, особливий і унікальний, притаманний даному історичному періоду. Саме унікальність, особливість, невідтворюваність в інших умовах різних способів наукового теоретизування дозволяє говорити про багатосуб'єктність науки» [1. ст. 155]. Зазвичай, засадничим змінам у науці передують палка, тривала дискусія суб'єктів наукової діяльності, де висловлюються альтернативні бачення основоположних принципів науки, що, своєю чергою, свідчить про справжнє діалогічне спілкування. Саме те, яким чином розуміється в науці суб'єкт, що пізнає, вчений, обумовлює уявлення про діалог в науці, а відтак і наявність чи відсутність гуманітарних характеристик в сучасному природничо-науковому мисленні.

В індійській культурі діалог відігравав вагомий роль, переважно, у процесі наставництва в освіті. В контексті вивчення текстів Святого писання це давало можливість почути те, що не можна почути, бачити те, що не можна побачити, дізнатись про те, про що не можна дізнатись. Такого типу досвідне знання можна було отримати, лише завдяки наставництву, що здійснювалось через діалоги між батьком і сином, учителем і учнем, Богом і жерцем. Наставник володів вищою мудрістю і передавав її через діалог. Сам діалог був сповнений глибокою взаємоповагою співрозмовників, що виражалася у шанобливих звертаннях.

Про діалог у давньокитайській філософії можна говорити як про можливість доведення своєї точки зору, потреба у чому з'явилась у, так званих, школах «сперечальників» (бяньчже), що проводили свої суперечки, базуючись на принципі «поєднання тотожного та різноманітного» та принципі «роз'єднання твердого та білого». З часом виникли дві ідейні течії. Першу представляли

пізні моїсти, що обстоювали матеріалістичне розуміння «назв» і «сутностей». Моїсти створили свою теорію логіки, що базувалась на висновках досвіду ідеологічного мислення. Другу течію репрезентували метафізичні софісти, серед найвідоміших представників якої є Хуей Ші та Гунсунь Лун.

Філософ Чжуан-цзи у своїй книзі притч передав уривки цих суперечок. Праці Гунсунь Луна дійшли до нас у вигляді діалогів, що представлені трактатом «Гунсунь Лун-цзи». Показово, що обидва філософи застосовували діалог як можливість пошуку логічних аргументацій для своїх теорій: всезагальної відносності і мінливості (Хуей Ші), абсолютності і постійності світу (Гунсунь Лун). Методи аргументації певної теорії базувалися на аналізі мови. Гунсунь Лун прагнув побудувати метод, що синкретично поєднав би логіку та граматику.

Тобто, діалог в китайській філософії з'явився, але не визначав сутності знання, а був мистецтвом логічної побудови аргументації, що містила в собі діалектику (взаємодію і взаємоперетворення протилежностей). Діалог сприяв «кристалізації» певної логіки, однак, вона формувалась, радше, задля доведення певної теорії. Діалог поставав місцем зіткнення різних логік, в межах якого логіки застосовувалися не заради пошуку істини, а з метою переконання свого опонента у правильності, наперед визначеної, теорії. Логічне поле ведення суперечок давало можливість створювати аргументи для доведення своєї думки і правоти.

Висновки. З вищезазначеного можемо узагальнити, що в Західній культурі діалог має неабияку вагу в контексті набуття знань. Поступ знання, особливо гуманітарного, оцінюється інтенсивністю та повнотою діалогу, що веде до критики методів дослідження та конкуренції програм. Поступово сам діалог стає епістемологічною проблемою. Водночас, Східна культура націлена на пізнання через емпіричні методи, а поступ в гуманітарному знанні оцінюється рівнем самозаглиблення, що значною мірою удосконалює методи дослідження та сприяє процесу реалізації програми. Східна епістемологія налаштована більше на принцип монологізму.

Аналіз ефективності того чи іншого принципу отримання знань є предметом окремого об'ємного дослідження. Однак, в контексті нашої доповіді, варто наголосити, що сьогодні розвиток гуманітарного знання неможливий без діалогу, який здатний подолати наукові, культурні, політичні та інші розбіжності. Враховуючи те, що пізнання має ціннісний вимір, діалог звичайно найлегше встановити між представниками однієї культурної парадигми. Проте, якщо дотримуватись ряду етичних настанов (довіра до традиції, яку приймає суб'єкт (при певних обставинах); урахування конкуренції та права на дискусії цих традицій; відмова від фундаменталізму, від суб'єктоцентризму; нове розуміння «внутрішніх» станів свідомості тощо), можливо встановити діалог між представниками відмінних культурних парадигм, що позитивно позначиться і на процесі освіти.

Динамічний характер індивідуального і суспільного буття людини вимагає постійного переосмислення змісту, сутності та цілей сучасної освіти. Добре відомими є утвердження

концепції навчання протягом життя (Long Life Learning), застосування суб'єкт-суб'єктного принципу у навчальному процесі тощо. Адже, будь-які освітні зміни та їхнє впровадження можливі через застосування діалогу, що, в цьому аспекті, є ефективним засобом досягнення наукових результатів, зручною формою педагогічного спілкування, дієвим способом обміну та головною умовою можливості пізнання освітніх програм різних культур. В галузі сучасної гуманітаристики доведено, що активне впровадження діалогу в комунікативно-педагогічних практиках значною мірою сприяє освітньому процесу. Водночас, на нашу думку, недооціненим залишається пізнавальний та ціннісно-регулятивний потенціал діалогу.

Список використаних джерел

1. Шашкова Л. О., Злочевська М. В. Діалогічний вимір гуманітарного знання. Монографія. – К.: Видавничий дім «Професіонал», 2011. – 176 с.
2. Бойченко О. І. Філософська антропологія давнього Китаю / НАН України. Центр гуманіст. Освіти. – К. : [б.в.], 2003. – 216 с.
3. Киктенко В. А. Историко-философская концепция Джозефа Нидэма: китайская наука и цивилизация [Текст] : филос. анализ теорет. подходов : [монография] / В. А. Киктенко ; под общ. ред. акад. В. С. Мясникова ; Учреждение Рос. акад. наук " Ин-т истории естествознания и техники им. С. И. Вавилова, НАН Украины, Ин-т востоковедения им. А. Крымского. - М. : ИИЕТ РАН, 2009. - 528 с.